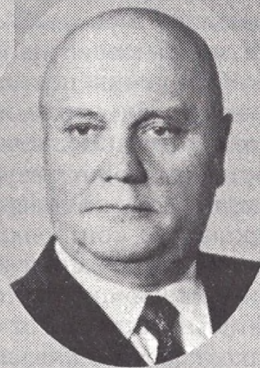

Андрій Данилович Бондар народився 7 вересня 1913 р. в с. Степанівці Шрамківського району Полтавської області (тепер Черкаська обл.) у сім'ї селянина-бідняка. По закінченні школи (1931) навчався на курсах підготовки вчителів початкової школи й одночасно працював учителем початкових класів у рідній школі. У 1931 р. вступив до Кременчуцького педагогічного інституту, який закінчив у 1935 р. і набув спеціальності вчителя математики й фізики середньої школи. З 1935 по 1939 р. працював учителем математики й фізики 8—10 класів, завучем, директором у школах Полтавщини.

В 1939 р. Андрій Данилович був мобілізований до лав Радянської Армії. Під час Великої Вітчизняної війни пройшов шлях від солдата до капітана, був командиром взводу, інструктором, секретарем комсомольської організації батальйону, політруком, начальником радіостанції фронту. За бойові заслуги нагороджений багатьма медалями.

Після війни А. Д. Бондар працював інспектором шкіл Львівської залізниці (1945—1947), директором залізничної середньої школи № 20 ст. Мукачеве Львівської залізниці (1947—1954). Його дружина Олена Адамівна Поліщук працювала вчителем хімії і біології в цій школі.

Широкий досвід учителя-практика, набутий А. Д. Бондарем за час роботи в школі, знадобився йому в подальшій науковій діяльності. Він навчався в аспірантурі Науково-дослідного інституту теорії та історії педагогіки Академії педагогічних наук РРФСР (1951—1954), захистив кандидатську дисертацію. Потім працював директором Центрального інституту підвищення кваліфікації керівних працівників народної освіти УРСР (1954—1956), старшим науковим співробітником, заступником директора й завідувачем відділу шкіл-інтернатів Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Андрій Данилович разом з іншими співробітниками відділу всебічно досліджував питання щодо навчання та виховання учнів у школах-інтернатах, організації внутрішньошкільного життя цих установ. Ці дослідження були спричинені кардинальними змінами в освітньому просторі України в другій половині 50-х років ХХ ст., коли розвиток народної освіти в СРСР був позначений здійсненням освітньої реформи, започаткованої М. С. Хру-

БОНДАР
Андрій
Данилович
(1913—1983)

Учитель, фахівець
з педагогіки вищої
школи та історії
педагогіки

шовим. За його ініціативи в 1958 р. в засобах масової інформації розгорнулася широка дискусія про принципи й напрями реформування школи. А в грудні 1958 р. Верховна Рада СРСР прийняла «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». За цим законом передбачалося запровадити в 1960/61 навчальному році обов'язкову восьмирічну освіту в міській і сільській місцевостях, перетворити десятирічні школи на одинадцятирічні, а також створити розгалужену мережу шкіл-інтернатів як певною мірою прообраз школи майбутнього.

Здійснення таких завдань потребувало розширення мережі шкіл і позашкільних закладів, створення нових, зміцнення їхньої навчальної й матеріальної бази, кількісної та якісної підготовки вчителів тощо.

Реформа прискорила перетворення звичайних шкіл на школи-інтернати, особливо в сільській місцевості, де переважали початкові школи. З 1960 р. і в загальноосвітніх школах України почали діяти групи подовженого дня.

Створення нових типів шкіл потребувало нових керівних кадрів. А ті вчителі, які працювали, ще не мали досвіду керування педагогічним колективом. Водночас їх потрібно було забезпечити необхідною науково-методичною літературою. Саме директорам, завідувачам навчальної частини шкіл А. Д. Бондар адресував свій посібник «Організація внутрішньошкільного контролю» (1958), де він зосередив увагу на вимогах до організації і проведення внутрішньошкільного контролю; методах і прийомах внутрішньошкільного контролю; керівництві й контролі за здійсненням загальної середньої освіти; контролі за навчально-виховною роботою в школі; на позакласній і позашкільній роботі. Вчений наголошував, що дирекція школи, контролюючи роботу вчителів, класних керівників та інших працівників школи, має спиратися на наукові підходи: плановість, систематичність, оперативність, об'єктивність, диференційованість та спрямованість на поліпшення роботи школи, вчителів, учнів.

Андрій Данилович проаналізував основні методи внутрішньошкільного контролю: спостереження та аналіз уроків і позаурочних форм роботи з учнями; усна й письмова перевірка знань, умінь і навичок учнів (пасивні та активні прийоми); аналіз документації роботи вчителів і учнів; бесіди з учнями, вчителями та ін.

З вересня 1963 р. А. Д. Бондар працював доцентом на кафедрі педагогіки Київського державного університету ім. Т. Шевченка, а з 1970 р. — професором. В університеті він розробив і читав нормативний курс лекцій з педагогіки, педагогіки вищої школи і спецкурс «Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і школах продовженого дня». Учений керував також усіма видами педагогічної практики, дипломними й курсовими роботами студентів, науковими роботами аспірантів. Він підготував більш як 30 кандидатів наук з багатьох республік Радянського Союзу — України, Росії, Узбекистану, Казахстану, Білорусії, Грузії, Азербайджану, Естонії, Латвії.

Крім викладацької діяльності, Андрій Данилович здійснював науково-дослідну роботу. Він вивчав проблеми шкільного виховання, громадянського виховання, дидактики вищої школи. Його перу належить більш як 150 наукових праць із різних питань навчання й виховання підрастаючого покоління, серед них монографії, навчальні посібники для вчителів, вихователів, керівників шкіл і студентів.

А. Д. Бондар одним із перших почав вивчати проблеми педагогіки вищої школи, розробляти зміст вищої освіти. Так, проблемі проведення семінарських занять у вищій школі він присвятив навчальний посібник «Семінар-

ські заняття у вищій школі» (1974), де визначив місце семінарських занять у навчальному процесі вищої школи, їхні типи, структуру, планування, методику проведення, а також розкрив особливості підготовки і проведення семінарських занять на вечірньому та заочному відділеннях вищих навчальних закладів. «Семінарські заняття сприяють розвитку самостійності у навчальній роботі студентів, привчають їх до вдумливої роботи над літературними джерелами та архівними матеріалами, що в свою чергу веде до розширення і поглиблення знань з тієї чи іншої науки», — зазначав Андрій Данилович. Він вважав, що семінарські заняття розширюють світогляд студентів, привчають їх до критичного й творчого мислення, до публічних виступів, полеміки тощо.

Проблему організації й методики проведення лабораторних і практичних робіт у вищій школі А. Д. Бондар у співавторстві з Л. А. Ранською висвітлив у навчальному посібнику «Лабораторні і практичні роботи у вищій школі» (1977), написаному на основі досвіду роботи викладачів вищої школи. Вчений був переконаний, що така форма занять активізує пізнавальну діяльність студентів, виявляє їхню ініціативу і винахідливість, сприяє засвоєнню програмного матеріалу, розвитку в них мислення, винахідливості, раціоналізаторства, допомагає викладачам залучити студентів до дослідницької роботи тощо.

У полі зору Андрія Даниловича були й питання історії освіти та виховання, яким він присвятив низку праць, зокрема «Розвиток радянської школи в Закарпатській області в перші роки після возз'єднання з УРСР (1945—1952 рр.)» (1958), «З історії розвитку народної освіти на Україні за роки Радянської влади» (1967), «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917—1967)» (1968), «Народна освіта на Україні в період Великої Вітчизняної війни (1941—1945)» (1968) та ін.

У статті «З історії розвитку народної освіти на Україні за роки Радянської влади» А. Д. Бондар проаналізував процес розвитку української системи освіти протягом 1917—1967 рр. Незважаючи на ідеологічне забарвлення, стаття й сьогодні є джерелом історії освіти України за радянської доби. Вчений приділив увагу стану початкової і середньої школи, школам робітничої і сільської молоді, школам-інтернатам, школам подовженого дня, дошкільним виховним закладам. Він висвітлив позитивні зрушення в освіті за післявоєнний період: вдосконалення навчальних планів і програм загальноосвітньої школи; створення нових підручників та посібників, поліпшення форм і методів навчання й виховання учнів; збільшення в навчальних програмах кількості годин на вивчення мов, у тому числі іноземних; посилення уваги до трудового й політехнічного навчання школярів та ін.

Однією з вагомих і відомих розвідок педагога, що й нині використовується в історико-педагогічних дослідженнях, є монографія «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917—1967)». Вона складається з чотирьох розділів: «З історії становлення і розвитку радянської системи суспільного виховання на Україні в період громадянської війни, відбудови народного господарства і соціалістичного будівництва (1917—1941)», «Освіта і школа на Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941—1945)», «Суспільне виховання в період відбудови народного господарства і завершення будівництва соціалізму (1945—1958)», «Розвиток суспільного виховання в період будівництва комунізму (1959—1967)». У цій праці показано процес становлення й розвитку системи навчання та виховання

учнівської молоді в загальноосвітніх школах, школах-інтернатах, школах і групах подовженого дня, в дитячих будинках і позашкільних закладах України в 1917—1967 рр. Автор розкрив особливості змісту, форм і методів виховної роботи, діяльність органів народної освіти в Україні в контексті історичного розвитку суспільства. Крізь призму радянської ідеології він доводить, що Жовтнева революція відкрила «широкий доступ трудящим до освіти, науки і культури», а діяльність Центральної Ради була контрреволюційною. Про її активних учасників, серед яких були й відомі українські педагоги, не йшлося взагалі. І це явище є закономірним, оскільки період «хрущовської відлиги» тривав недовго, і вже з другої половини 60-х років педагогічна громадськість готувалася відзначити 50-річчя Жовтневої революції. Відповідно це мало бути відображено у працях. Попри ідеологічний контекст, Андрій Данилович намагався об'єктивно проаналізувати й порівняти діяльність Наркомосу Російської Федерації та Наркомосу України. Він аналізує зміст важливих освітніх документів, які визначили подальший розвиток системи освіти й виховання в Україні, зокрема «Положення про єдину трудову школу УСРР» (1919), «Декларацію Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей» (1920), «Кодекс законів про народну освіту в УСРР» (1922), «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1958) та ін. Прикметно, що вчений намагався на тлі широкого залучення архівних джерел. аналізу освітніх документів урядів показати особливості розвитку системи освіти та виховання в Україні в різні історичні часи.

У 1969 р. А. Д. Бондар захистив докторську дисертацію в Тбіліському державному університеті на тему «Основні проблеми розвитку загальноосвітньої школи в період завершення будівництва соціалізму і переходу до будівництва комунізму (за матеріалами Української РСР)». У дисертації на основі широкої джерельної бази, зокрема архівних матеріалів, з позицій марксистсько-ленінської методології автор показує розвиток загальноосвітньої школи в Україні в повоєнний період (1945—1967), намагається розкрити взаємозв'язок соціально-економічного розвою, педагогічної науки і школи. Незважаючи на те, що основна увага у праці приділяється висвітленню провідної ролі Комуністичної партії і Радянського уряду в розвитку загальноосвітньої школи, дисертація й сьогодні залишається цікавою з фактологічного погляду.

У 1980 р. вийшов навчальний посібник А. Д. Бондаря «Вихователь групи продовженого дня», де він на основі узагальнення передового досвіду шкіл, груп продовженого дня, науково-теоретичних та експериментальних досліджень обґрунтував найважливіші аспекти діяльності вихователів і дав рекомендації для їхньої роботи. Зокрема, автор визначив основні напрями роботи вихователя групи продовженого дня: організація і виховання учнівського колективу, допомога школярам у виконанні домашніх завдань, ідейно-політичне, моральне, трудове, фізичне та естетичне виховання учнів, робота з батьками, планування роботи вихователя. Педагог вважав, що групи продовженого дня відіграють важливу роль у навчанні дітей, сприяють їхньому моральному, естетичному, фізичному розвитку. Він зазначав: «Група продовженого дня відкриває широкі можливості для органічного поєднання навчання і виховання учнів, проведення цікавих позакласних і позашкільних заходів, всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей».

Багато років Андрій Данилович був керівником колективу дослідників Української РСР і ЧССР, які працювали над проблемою «Школа, сім'я і громадськість», очолював міське відділення Педагогічного товариства УРСР.

А. Д. Бондар брав активну участь у підготовці й проведенні науково-практичних конференцій і сесій, виступав на симпозіумах в Угорщині, Чехо-Словаччині, читав курс педагогіки в цих країнах.

Очевидці згадують, що Андрій Данилович був скромною, принциповою, працелюбною, відданою своїй справі людиною. Помер А. Д. Бондар 23 листопада 1983 р. Похований у Києві на Лісовому цвинтарі. Андрій Данилович пройшов нелегкий шлях від простого вчителя до знаного вченого. Основний період його діяльності припадає на 50—70-ті роки ХХ ст. Його праці, як й інших представників радянської педагогіки, не позбавлені комуністичних догм. Проте вчений зробив вагомий внесок у розвиток дидактики вищої школи, школознавства, історії педагогіки України. Дотепер науково-педагогічна спадщина А. Д. Бондаря не вивчалася і потребує глибокого наукового аналізу.

БОНДАР
Андрій Данилович

Праці

Бондар А. Д. Організація внутрішкільного контролю. К., 1958.

Навчально-виховна робота в школах-інтернатах / За ред. А. Д. Бондаря і С. С. Коваленко. К., 1959.

Бондар А. Д. Організація навчально-виховної роботи у восьмирічній школі. К., 1962.

Бондар А. Д. Навчально-виховна робота в школі-інтернаті / За ред. М. М. Грищенка. К., 1966.

Бондар А. Д. Становлення і розвиток загальноосвітньої школи і суспільного виховання на Україні в період воєнної інтервенції і громадянської війни (1917—1920) // Педагогіка. 1967. Вип. 6.

Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917—1967). К., 1968.

Дидактика вищої школи (курс лекцій) / За ред. А. Д. Бондаря. К., 1970. Вип. 1.

Бондар А. Д. Семінарські заняття у вищій школі. К., 1974.

Бондар А. Д. Лабораторні і практичні роботи у вищій школі. К., 1977.

Література

Архів Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Спр. № 950 від 23.11. 1961 р.

Присяжнюк К. У творчій насназі // За рад. кадри. 1973. 7 верес.

Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н. П. Калениченко. М., 1988.